

Nr 4.

Ankom till riksdagens kansli den 19 februari 1927 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion om viss ändring i lagen om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 178, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *Törnkvist* i Karlskrona hemställt, att riksdagen måtte vidtaga sådan ändring i lagen om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område, att bland de två gode män, som skola biträda lantmätare i sådan förrättning, som i 5 § sägs, skola finnas en representant för jordägarintresset och en representant för ensittarintresset.

Beträffande vad av motionären anförts till stöd för ifrågavarande hemställan får utskottet hänvisa till motionens innehåll.

Prövningen av nyttjanderättshavarens lösningsrätt och bestämmandet av löseskillingen m. m. tillkommer enligt gällande lag lantmätare och två skiftesgodemän.

Historik.

Jordkommissionen upptog i sitt år 1921 avgivna förslag enahanda bestämmelse i nu förevarande hänseende.

Jordkommissionen.

I sammanhang med avgivandet under 1922 av förslag till lag om statliga åtgärder för bildande av nya jordbruk inlätto sig emellertid tre ledamöter av kommissionen (herrar Lindhagen, Johansson i Uppmälby och Pettersson i Hällbacken) på en kritik av ensittarlagens bestämmelser angående förfarandet vid avlösningen. De framhöllo sålunda i detta hänseende bland annat följande:

Samtliga frågors avgörande vid en enda förrättning, som ägde rum på platsen och genom lantmätares närvaro även kunde givas kraft av lantmåteriförrättning, vore en mycket stor fördel i ensittarlagen. En svag punkt vore däremot förrättningsmännens kompetens. I ett socialt avgörande låge det mer än eljest vikt uppå att träffa de rätta personerna. Ensittarlagen byggde dock ej på ett urval av personer, utan låge tvärtom avgörandet hos självskrivna personligheter. Det vore lantmätaren i distriktet, som bleve ordförande, och han tillkallade enligt skiftesstadgans föreskrifter de två närmast boende skiftesgodemännen. Det bleve således slumpen, som komme att regera vid avgörandet. Vad då först anginge lantmätarnas skicklighet för ett dylikt uppdrag, så hade den icke beprövats. Många lantmätare innehade säkerligen erforderliga egenskaper. Men många klagomål brukade höras över den brist på socialt intresse, som från lantmätare ofta ådagalades vid lantmåteriför-

rättningar, och deras undfallenhet för den mäktige jordägaren. Även mot de båda skiftesgodemännens kompetens att deltaga i avgörandet av de frågor, som genom ensittarlagen hänskjutits till förrättningsmännen, kunde mycket befogade tvivelsmål resas. Dessa representerade i regel jordägareklassen i trakten och hörde ofta till kategorien godsägare. Man kunde icke begära, att dessa förrättningsmän skulle vara fallna för att hålla prisen inom måttliga gränser. Tvärtom låge det instinktivt i deras intresse, att jordprisen i orten hölles uppe så höga som möjligt och icke minst prisen på avsöndringar från de stora egendomarna. Enligt vad det blivit upplyst hade sålunda nyligen vid ensittarlagens tillämpning i närheten av Stockholm särskilt genom skiftesmännens tillskyndan prisen på tomter, som skulle avsöndras, höjts till belopp, som av vederhäftiga personer ansåges vara alldeles orimliga. För övrigt komme det att för alla förrättningsmän, men i all synnerhet för dem, som hade intresse av höga jordpris i trakten, innebära stor svårighet att enligt lagens föreskrift bortse fullständigt från de förbättringar å tomt, som skett genom nyttjanderättshavaren. Därtill fordrades en stark karaktär, vilken vid värderingstillfällen säkerligen mera sällan finge tillfälle att göra sig gällande.

Av sålunda anförda skäl hemställde nämnda ledamöter av kommissionen, att ensittarlagen måtte i organisatoriskt hänseende likställas med det av dem förordade förslaget till lag om statsåtgärder för bildande av nya jordbruk (Förslag I i del IV av jordkommissionens betänkande).

Enligt detta förslag skulle inom varje län finnas en jordkommission. Expropriationsförfarandet skulle handhas av en *avlösningsnämnd*. För bildandet av sådan nämnd skulle inom varje län för en tid av tre år utses två eller högst fyra lantmätare inom länet att på anmodan vara ordförande i dylik nämnd. Dessutom skulle kommunalfullmäktige eller kommunalstämma utse tre högst fem personer att vara ledamöter i sådan nämnd. När förrättning erfordrades, skulle jordkommissionen i länet tillkalla den lantmätare, som bodde närmast förrättningsstället, varefter denne skulle tillkalla de två närmast boende kommunala ledamöterna.

Övriga ledamöter av kommissionen (herrar Ehrenborg, Jansson i Edsbäcken, Olsson i Kullenbergstorp och Wohlin) hava ej inlåtit sig på denna fråga. Herrar Ehrenborg och Jansson hava emellertid i sammanhang med frågan om avlösning av arrendebbruk framhållit, att det icke vore lämpligt, att lantmätaren vid förrättningen biträdades av skiftesgodemän, då dessa alltför mycket representerade ortsintresset, utan i stället föreslagit, att godemännen borde utses, en av vardera parten, bland dem, som vore valbara till ledamöter i expropriationsnämnder inom länet.

1925 års
riksdag.

I anledning av propositionen till 1925 års riksdag med förslag till ny ensittarlag väcktes av herr Lindhagen inom första kammaren en motion, nr 252, däri hemställdes bl. a. om sådan ändring i det kungliga förslaget, att förrättningsmännen måtte utses så, att de icke, såsom då gällde och i propositionen föreslagits, ensidigt representerade jordägarintresset och således vore benägna att uppdriva lösenbeloppet. Till stöd härför anförde motionären följande:

Lika viktigt som en social jordlags tillkomst är, att *tillämpningen lägges i de rätta händerna*. Därtill fordras intresse, medkänsla, oväld och erfarenhet. Denna sida av lagstiftningen försummas merendels, man kan gärna säga totalt.

I fråga om ensittarlagen är det så ställt, att förrättningsmännen i stort sett ensidigt representera jordägarintresset. I varje fall ha de ej utsetts på grund av någon kompetens att tillvarataga lagens sociala innehåll. Lantmätaren är självskriven, han tillhör den övre världen, och många klagomål bruka höras över den brist på socialt intresse, som från lantmätare också ådagaläggas vid lantmåteriförrättningar, och över deras undfallenhet för den mäktige jordägaren. Skiftesgodemännen äro också självskrivna, de utses förnämligast av jordägare och äro väl själva nästan alltid jordägare. De representera således krasst jordägareintresset, vilket sålunda av lagen blivit satt att tillvarataga de rotlösa husägarnas intressen. För åtskillig tid sedan fäste vid ett samtal de högsta vederbörande inom lantmåteristyrelsen min uppmärksamhet på detta självklara missförhållande. De anförde såsom exempel några fall från närheten av Stockholm, där särskilt genom skiftesgodemännens tillskyndan prisen på tomter, som skulle lösas, bestämts till belopp, som av vederhäftiga personer ansetts vara alldeles orimliga. Från Skåne och andra orter hava ingått liknande upplysningar. Skiftesgodemännen äro helt enkelt intresserade i höga jordpris på orten. (Se jordkommissionen del IV sid. 122 o. f.)

Den som menar allvar med en lagstiftning kan icke stillatigande finna sig i ett sådant sätt att lagstifta, när dess oeffter rättlighet uppenbarats. I jordkommissionens betänkande har framhållits på mer än ett ställe önskvärdheten av ett enhetligt förfarande i organisationen av lösen enligt ensittarlagen samt frilösning av arrendejord och expropriation för bildandet av nya jordbruk. För de båda sistnämnda fallen har i förslagen ett försök gjorts att skapa en nämnd, som kan vara mer självständig och frigjord från det stora jordägareintresset. Med hänvisning till detta förslag bör redan nu i ensittarlagen införas en ordning för förrättningsmännens utseende, som sålunda föreslagits eller eljest kan anses tillfredsställa rimliga fordringar.

I sitt över motionen avgivna yttrande, nr 30, anförde andra lagutskottet följande:

I anledning av motionen vill utskottet erinra, att enligt ensittarlagen förrättningsmännen hava en dubbel uppgift. Sålunda tillkommer dem icke blott att pröva, huruvida lösningsrätt föreligger, och bestämma löseskillingen samt andra ersättningar, som i samband med inlösningsen kunna ifrågakomma, utan även att verkställa den rent lantmåteritekiska förrättning, vilken, där området ej undantagsvis redan utgör en självständig fastighet, är nödig för dess avskiljande från stamfastigheten. I sistnämnda hänseende åligger det dem såväl att kartlägga och beskriva området som enligt förslaget jämväl att förordna om den jämkning av områdets gränser, som kan erfordras för att fastställelse å områdets avskiljande skall kunna meddelas. Att dessa uppgifter kunnat förenas på sätt som skett, innebär givetvis en avsevärd fördel för den lösande, då därigenom inlösningsen påskyndas och kostnaderna för densamma nedbringas.

Enligt 19 § i gällande skiftesstadga väljas skiftesgodemännen å allmän kommunalstämma för en tid av sex år; och äger därvid en var, som inom kommunen innehar hemman under ägande- eller nyttjanderätt, lika röst. Då sålunda även arrendatorsklassen är röstberättigad vid valet, torde vad i motio-

nen anförts om att skiftesgodemännen ensidigt skulle representera traktens jordägare, icke äga obetingad giltighet. Såvitt för utskottet är bekant, torde till skiftesgodemän i allmänhet utses i jordbruksförhållanden insiktsfulla och beprövade män, vilka merendels torde besitta goda förutsättningar att på ett objektivt sätt ej blott bedöma, i vad mån en inlösning utan skada eller avsevärd olägenhet för huvudfastigheten kan äga rum, utan ock verkställa de med inlösningen förenade värderingarna. Att enstaka missförhållanden av den art, som i motionen omförmälts, kunna förekomma, torde ligga i sakens natur och torde sådana näppeligen ens med den mest väl avvägda lagstiftning kunna förebyggas. Att dylika missförhållanden äro mera allmänt förekommande, saknar utskottet dock anledning att antaga. Att under sådana förhållanden nu frågå gällande lag, vilken, såsom utskottet förut framhållit, besitter givna förtjänster, synes utskottet icke vara att tillråda. På grund av vad sålunda anförts finner utskottet motionen i nu ifrågavarande del icke böra vinna riksdagens bifall.

Utskottets hemställan om avslag å motionen i denna del blev av riksdagen bifallen.

Utskottet. Samma uppfattning, som anförts såsom skäl för yrkandet i förevarande motion, har, såsom den ovan lämnade redogörelsen giver vid handen, före antagandet av 1925 års lag framförts såväl av vissa ledamöter av jordkommissionen som motionsvis i riksdagen. Av andra lagutskottet framhölls i dess utlåtande i ämnet vid 1925 års riksdag, att det saknades anledning att antaga, att missförhållanden av den art, som då omförmäldes och även nu omtalats i den föreliggande motionen, mera allmänt förekomme. Utskottet har ej heller efter den tiden erhållit kännedom om sådana skäl, som kunna föranleda utskottet att avvika från sin sålunda uttalade mening.

Ehuru utskottet alltså ej finner anledning föreligga att antaga, att skiftesgodemännen ej skulle iakttaga den opartiskhet, som ålägges dem av deras edsvurna ställning, vill utskottet likväl erinra därom, att besvär över förrättningen kan anföras hos vederbörande ägodelningsrätt. Enligt den jorddelningslag, som beslöts vid förra årets riksdag, består som bekant sådan domstol förutom av ägodelningsdomaren av tre ägodelningsnämndemän, som väljas av valmän, vilka utses å allmän kommunalstämma av de i kommunens angelägenheter röstberättigade, som där äga eller innehava jordbruksfastighet.

Utskottet får fördenskull hemställa,

att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 18 februari 1927.

På andra lagutskottets vägnar:
K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *K. G. Westman, von Sydow,* von Stockenström,* Sigfrid Hansson, greve Spens, Frändén** och *Luterkort*;

från andra kammaren: herrar *Magnusson* i Kalmar, *Öberg, Magnusson* i Skövde, *Holmström* i Stockholm, *Johansson* i Sollefteå, *Andersson* i Rasjön, *Pettersson* i Hällbacken och *Gardell* i Gans.*

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer:

1) av herrar *Luterkort* och *Johansson* i Sollefteå, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava följande lydelse:

»Enligt utskottets uppfattning synes den vid olika tillfällen inom riksdagen framförda åsikten, att sammansättningen av det kollegium (lantmätare och gode män), som har att i första hand pröva flertalet av frågor vid inlösningsförfarande enligt den s. k. ensittarelagen, lämnade rum för befogade anmärkningar.

Utan att vilja tala om bristande opartiskhet eller dylikt måste utskottet såsom förut hävdats finna, att förrättningsmännen i stort sett ensidigt representera jordägareintressen. Erfarenheten synes icke heller jäva berörda förhållande, och särskilt torde ett stort antal fall lätteligen kunna påvisas, vari på grund av skiftesgodemännens inflytande prisen på markområden, som skulle lösas, bestäms till alltför höga belopp. Exempel saknas ej heller därpå, att godemännen, med överröstande av lantmätaren, vägrat inlösningsrätt, där sådan uppenbarligen kunnat enligt gällande lag krävas, i vilka fall annan orsak till godemännens ställningstagande svårigen kunna utletas än den, som följer av en ensidig uppfattning angående ensittarelagens berättigande och innebörd.

Utskottet anser sig böra erinra därom att jordkommissionen på sätt i historiken härovan anmärkts föreslagit åtgärd till undanröjande av nu ifrågakomna missförhållande.

Att anmärkas förtjänar tillika, att andra lagutskottet i sitt utlåtande i ämnet vid 1925 års riksdag (nr 30) icke vedervågat någon starkare invändning emot påståendet, att skiftesgodemännen ensidigt skulle representera jordägarna, än att detsamma icke ägde »*obetingad giltighet*». Utskottet saknade »anledning antaga» att dylika missförhållanden vore mera allmänt förekommande.

Utskottet anser för sin del att så obestämda och oklara invändningar emot en föreslagen lagstiftningsåtgärd icke böra tillmätas avgörande betydelse.

Däremot kan det givetvis icke förnekas, att det kan visa sig vara förenat med svårigheter att på ett tillfredsställande sätt avlägsna den påtalade bristen

i gällande ensittarelagstiftning. Dylika svårigheter synas likväl icke vara större än att desamma må efter i saken verkställd utredning kunna framstå såsom överkomliga. Såsom tänkbar utväg må exempelvis framhållas, att låta godemännen utses, en av vardera sakägaren, eller att i förrättningen finge deltaga något allmänt ombud. En annan utväg, varigenom motionens syfte möjligen kunde främjas, vore om det bestämdes, att förrättningsmännens beslut antingen i sin helhet eller ifråga allenast om värderingen skulle *underställas* ägodelningsrättens prövning, i vilket fall ensittaren, efter stadgad kallelse till ägodelningsrätten, alltid bleve i tillfälle att där framställa sina erinringar emot förrättningsmännens utslag.

Utskottet vill sålunda tillstyrka en utredning i motionens syfte; och får utskottet därför hemställa,

att riksdagen med anledning av herr Törnkvists motion II: 178 måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning, huruvida och på vad sätt sådan ändring i lagen den 18 juni 1925 om rätt i vissa fall för nyttjanderättshavare att inlösa under nyttjanderätt upplåtet område, som av motionären åsyftats, må kunna genomföras samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan för-
anleda.»

2) av herrar *Magnusson* i Kalmar och *Pettersson* i Hällbacken.